

CZU 351.712.2.033.5

TEORIILE ETICE NORMATIVE: PRINCIPALELE ASPECTE ȘI REFLECTAREA LOR ÎN RESPONSABILITATEA SOCIALĂ A AFACERII ECONOMICE

Irina MOVILĂ, dr. hab., conf. univ.

Facultatea de Științe Reale, Economice și ale Mediului,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *The article examines the normative theories of ethics through the prism of business social responsibility. The approaches of ethics and human behavior are analyzed, as well as the possibilities of their application in business practice, such as: a religious approach, a virtuous approach to ethics, a utilitarian approach to ethics, a deontological approach and other. Emphasizes an approach to ethics based on equity and fundamental human rights. Attention is focused on the social responsibility of business owners and managers. In conclusion, the author came to the conclusion that the normative theories of ethics are different and cover all aspects of the enterprise. The combination of theories of ethics and their use in business practice can increase the level of social responsibility of the enterprise.*

Keywords: *ethics, theories and approaches to ethics, human behavior, business ethics, social responsibility of business.*

Relațiile economice contemporane între întreprinderi și organizații sunt influențate intens de factorii de globalizare a afacerilor, creșterea pieței, creșterea concurenței, schimbările tehnologiei, precum și de modificările rolului statului. În același timp, tot mai multe întreprinderi se confruntă cu necesitatea de a răspândi principiile libertății și democrației, de a dezvolta o piață liberă, de a proteja drepturile de proprietate și mediul înconjurător. Astăzi, obținerea unui profit „cu orice preț” și îmbogățirea pe termen scurt, în detrimentul reputației unei afaceri, devin irelevante. În plus, sub influența pieței și a societății crește semnificativ rolul și responsabilitatea socială a afacerilor. De la afacerea contemporană se așteaptă că să utilizeze rațional resursele publice și umane, activitățile de bază să fie destinate nu numai atingerii obiectivelor întreprinderii, ci și societății în ansamblu. În mod ideal, întreprinderea elaborează o „misiune morală a businessului” [3, p. 68].

În acest sens, este de asemenea necesar de a regândi rolul angajatului în organizație, să rezolve problemele adaptării sale profesionale, să accepte stereotipurile de comportament organizațional. Există un șir de factori cu caracter profesional, economic, psihologic și social, care vor influența procesul adaptării specialistului atât pozitiv, cât și negativ [6, p. 91]. Rolul proprietarilor și managerilor întreprinderii este, de asemenea, în creștere – ei trebuie să fie responsabili pentru deciziile lor, ceea ce poate afecta semnificativ părțile interesate, societatea, grupurile sociale, mediul înconjurător. Studiul și interpretarea teoriilor normative ale eticii vor permite întreprinderilor să rezolve o serie de probleme asociate cu implementarea standardelor de comportament de afaceri responsabil nu numai pentru manageri, ci și pentru angajații întreprinderii. Competențele deontologice sunt reflectate în etica profesională a specialiștilor [5].

Totodată, evaluarea de ansamblu a performanțelor organizațiilor nu poate face abstracție de performanțele economico-sociale. Comportamentul clasic înregistrează încă serioase deficiențe în problematica performanțelor economico-sociale [2, p. 89].

Problemele de etică și comportament uman în societate, care au stat la baza teoriilor normative ale eticii, au fost studiate în Antichitate și în Evul Mediu de către oamenii de știință și filozofi: Aristotel (382-322 î.e.n.), Confucius (554-479 î.e.n.), Tomas d’Aquino (1225-1274), John Locke (1635-1704), Thomas Jefferson (1742-1826), Jeremy Bentham (1748-1832), John Stuart Mill (1806-1873), David Hume (1711-1776), Adam Smith (1723-1787), Immanuel Kant (1724-1804), Friedrich Nietzsche (1844-1900) etc. Standardele morale de comportament ale indivizilor diferă între grupuri în cadrul aceleiași culturi, diferă între culturi sau de-a lungul

timpului, iar necesitatea evaluării și comparării lor a dus la apariția mai multor sisteme majore de analiză etică, numite și teorii normative, cu relevanță directă în procesul decizional al afacerilor [4, p. 19]. Principalele aspecte ale teoriilor etice normative sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Principalele aspecte ale teoriilor etice normative

Nr.	Denumirea abordării	Savanții	Ideea generală a abordării
1.	Abordarea religioasă a eticii (moralitatea religioasă sau „Legea Eternă”);	Tomas d’Aquino, Thomas Jefferson	Există o lege ce provine de la Dumnezeu și este reflectată în Sfânta Scriptură. Moralitatea religioasă se manifesta prin două forme: <i>Regula de Aur și Porunca Divină</i> .
2.	Abordarea eticii în termenii teoriei virtuții (etica teleologică aristotelică)	Aristotel	<i>Comportamentul omului demn și just ca instrumentul atingerii fericirii</i> , care, în sfârșit, formează „omul de caracter”.
3.	Abordarea utilitaristă a eticii (etica consecvențialistă – etica bunăstării)	Jeremy Bentham	Valoarea morală a conduitei unei persoane poate fi determinată numai prin <i>consecințele (efectele) comportamentului acesteia</i> .
4.	Abordarea deontologică / universalistă a eticii (etica deontologică kantiană)	Immanuel Kant	Datoria unui individ este să facă ceea ce este <i>corect din punct de vedere moral</i> și să evite ceea ce nu este corect din punct de vedere moral.
5.	Abordarea eticii bazate pe drepturile fundamentale ale omului („Legea Naturală”)	John Locke	Drepturile și datoriile / obligațiile omului au la bază o valoare unică: <i>libertatea personală</i> .
6.	Abordarea justițiară / obiectivă a eticii (dreptatea distributivă)	John Rawls	<i>Dreptatea este prima virtute a instituțiilor sociale</i> , așa cum adevărul este prima virtute a sistemelor de gândire.
7.	Abordarea confucianistă a eticii	Confucius	<i>Promovarea armoniei și echității sociale</i> , cultivarea virtuților de bază: înțelepciunea, curajul, fidelitatea, loialitatea, buna-credință, îndrăzneala, dreptatea, mărinimia, compasiunea, politețea, onoarea, adevărul, sinceritatea etc.

Sursa: [4, p. 19-31]

După cum se arată în tabel, există o mare varietate de comportamente etice care se reflectă în relațiile de afaceri. Abordările anterioare s-au concentrat pe principiile comportamentului uman. Astfel, *abordarea religioasă* exprimată în *Regula de Aur* se bazează pe iubirea creștină față de aproapele, respectul față de generația mai în vârstă și este un principiu fundamental etic mondial. Cealaltă parte a abordării religioase, *Porunca Divină*, se concentrează pe teama de pedeapsa divină. De-a lungul timpului, o abordare religioasă a fost fundamentală în relațiile de afaceri. În prezent, după opiniile specialiștilor, regulile religioase nu reprezintă un cod de conduită ferm, deoarece sunt, în mare măsură, dependente de context și variază în funcție de circumstanțele personale ale indivizilor, mai ales proprietarilor și managerilor (necesită interpretare din partea fiecărei persoane) [4, p. 20]. În același timp, motivele religioase ale comportamentului uman, inclusiv în afaceri, au devenit o tradiție culturală, apar chiar și atunci când o persoană nu se gândește la rădăcinile preferințelor sale.

Teoria eticii a lui Aristotel, de asemenea, se bazează pe principiile comportamentului uman. Conform acestei teorii, comportamentul moral al unei persoane este realizat în gândurile sale (înțelepciunea) și moralitatea (curaj, onestitate, discreție). Aristotel atrage atenție la virtuțile personale, printre care înțelege o viață îndeplinită a fiecărui om. Aristotel considera că fericirea nu poate fi atinsă de către oamenii unilaterali și mărginiți, care urmăresc cu obstinație o singură formă de satisfacție în viață, întrucât aceștia iau drept valoare – scop (plăcerea, faima, avuția sau puterea) ceea ce nu poate fi decât un mijloc în vederea fericirii [4, p. 20]. Pentru etica în afaceri fericirea reprezintă obținerea unui profit dorit de proprietari cu condiția creării climatului de afaceri favorabil.

Una dintre cele mai influente în etica de afaceri este *teoria utilitarismului*. Savantul Ieremia Bentham este considerat fondatorul teoriei utilitarismului tradițional. El a elaborat o metodologie pentru găsirea unor criterii obiective pentru măsurarea valorilor, care trebuia să ofere posibilitatea unei înțelegeri din punct de vedere economic, determinând adecvarea politicii sociale și a legislației publice. Principiul utilitarismului presupune prezența posibilității de cuantificare a bunurilor produse prin efectuarea acțiunilor, posibilitatea rezumării acestora, precum și calcularea diferenței dintre numărul de bunuri și numărul de rezultate negative și, prin urmare, capacitatea de a determina care dintre acțiuni va oferi profitul net maxim sau costuri absolute minime.

Teoria utilitarismului stă la baza metodei de analiză a costurilor și beneficiilor. Această tehnică este utilizată, în special, pentru a determina eficiența investițiilor (de exemplu, în proiecte pentru construcția de baraje, fabrici, parcuri publice etc.) prin evaluarea diferenței dintre valorile profiturilor curente și viitoare și valorile costurilor curente și viitoare.

Ca abordare pentru etica afacerilor, utilitarismul încurajează eficiența și stabilitatea activităților economice pe termen lung (cum ar fi, de exemplu, investițiile de capital), productivitatea și maximizarea profitului, stimulează performanța economică individuală, conducând evaluarea morală spre conceptul de analiză cost-beneficiu [4, p. 24]. Conceptul de *utilitate* este folosit în teoria microeconomică pentru a compara beneficiile nete cu costurile asociate unei acțiuni, unui bun sau unui serviciu.

O alta teorie, *abordarea deontologică a eticii* se bazează pe concepția despre morală a lui Immanuel Kant. Teoria susține că moralitatea unei acțiuni sau activități nu poate depinde de rezultate, deoarece acestea sunt indefinite și incerte în momentul luării deciziei. Conform teoriei lui Kant, o regulă etică care funcționează pentru unul ar trebui să funcționeze pentru toți. Nu există o etică specială care ar servi unei persoane sau unui anumit grup de persoane în detrimentul tuturor celorlalte. Immanuel Kant pune ideea de *datorie și dreptate socială* înaintea problemei binelui; el considera că dreptatea constituia, în fapt, un criteriu al binelui. Astfel, se postulează că oamenii au anumite obligații morale imanente și universale, general aplicabile.

Pentru afaceri, teoria lui Kant a avut un impact semnificativ – s-au pus *bazele responsabilității sociale a întreprinderii*. Kant a devenit celebru în câmpul științific al eticii în afaceri datorită faptului că a susținut ideea „*respectului pentru persoane*”, afirmând că orice activitate economică ce așează banii pe același nivel cu individul este imorală [4, p. 27]. Adepții kantianismului consideră organizația de afaceri ca pe o comunitate morală, în care fiecare membru al organizației întreține relații morale cu toți ceilalți.

Apariția și dezvoltarea *abordării eticii bazate pe drepturile fundamentale ale omului* este legată cu savantul John Locke, care a susținut *drepturile naturale ale individului la viață, libertate și proprietate privată*. Ideile principale ale acestei abordări sunt următoarele:

- Drepturile naturale sunt drepturile pe care Dumnezeu i le dă fiecărui om;
- O instituție care violează libertatea personală trebuie să fie respinsă ca fiind imorală;
- Drepturile fundamentale ale omului nu pot fi ignorate doar din considerente de utilitate;
- Un drept poate fi nesocotit doar de un alt drept sau alte drepturi aflate pe o scară a valorilor;
- Respectarea drepturilor omului reprezintă o cerință fundamentală a existenței societății contemporane [4, p. 28].

Pentru afaceri, la nivel macroeconomic, abordarea în termenii libertății personale contribuie la sporirea schimburilor pe piața liberă, fiind dependentă de un sistem de piață capitalist. La nivelul microeconomic, în organizațiile de afaceri, această concepție se extinde la asigurarea și respectarea drepturilor salariatului, respectiv: dreptul la viață privată, dreptul la libera exprimare a opiniei, dreptul la îngrijirea sănătății și siguranței fizice etc.

Abordarea justițiară / obiectivă a eticii este o abordare de natură deontologică, ce își are originea în curentele filozofice din diferite epoci ale omenirii (textele aristotelice, teologia creștină, iluminismul, teoriile socialiste). Etica justițiară pleacă de la premisa că oamenii sunt, prin natură, ființe sociale, care trebuie să trăiască în societate și să creeze structuri sociale care să-i sprijine funcționarea. Principalele valori pentru reprezentanții săi sunt egalitatea și justiția

umană ca expresie. Drept urmare, datoria morală, așa cum se înțelege în etica justiției, este să se supună legii, care ar trebui să fie aceeași pentru toată lumea, adoptarea unor legi corecte, absența discriminării și privilegiilor.

Adeptul conceptului contemporan al abordării justițiare a eticii este profesorul american D. Rawls, care și-a formulat înțelegerea justiției pe baza următoarelor principii:

1. Fiecare persoană are un drept egal la libertățile cele mai largi compatibile cu libertăți similare ale altor persoane;
2. Inegalitatea în parametrii socio-economici ar trebui să fie astfel, încât:
 - a) să asigure profit maxim pentru persoanele cele mai puțin privilegiate;
 - b) instituțiile și oficialii care sunt purtătorii puterii ar fi la fel de accesibile tuturor.

Pentru etica afacerilor, abordarea justițiară are puncte tari și puncte slabe: pe de o parte, protejează interesele celor care sunt slab reprezentați în organele de decizie sau nu dispun de putere la nivel social sau corporațional, pe de altă parte are dezavantajul că încurajează comoditatea și suficiența în rândul angajaților, ceea ce afectează capacitatea acestora de asumare a riscurilor, inovația și productivitatea [4, p. 30].

Confucianismul ca abordare normativă a eticii vine de la filozoful chinez *Confucius*. Problemele centrale considerate de confucianism sunt întrebările legate de ordonarea relațiilor dintre conducători și subiecți, calități morale pe care un conducător și un subordonat ar trebui să le posede. S-a străduit să returneze prestigiul pierdut monarhilor, să îmbunătățească moravurile oamenilor și să îi facă fericiți. În același timp, a pornit de la ideea că înțelepții antici au creat un stat pentru a proteja interesele fiecărui individ. Confucius a stabilit primele principii ale confucianismului clasic:

- a) promovarea armoniei și echității sociale, ca imperative ale condiției umane;
- b) cultivarea virtuților de bază: înțelepciunea, curajul, fidelitatea, loialitatea, bună-credința, îndrăzneala, dreptatea, mărinimia, compasiunea, politețea, onoarea, adevărul, sinceritatea;
- c) respectul ierarhic în relațiile sociale etc.

În prezent, *confucianismul clasic* este delimitat de *postconfucianism* (temeiul filozofic și etic al strategiei de afaceri în Extremul Orient). În lumea afacerilor, se aplică preceptele post-confucianismului: armonia și justiția se transpun în etica afacerilor prin mentalitatea comunitară (personalul unei firme formează o mare familie, iar șeful are funcții paternaliste); supunerea și loialitatea, expresii ale respectului ierarhic, sunt confirmate ca valori centrale în etica profesională etc. [4, p. 31].

După cum se poate observa din cele de mai sus, teoriile normative ale eticii sunt diverse și au aplicații diferite în afaceri. Totodată, savantul român Dan Creciu consideră, că „majoritatea teoriilor etice admit că *libertatea voinței este fundamentul moralității în formele ei cele mai evoluat*. Acționăm moral numai atunci când ne supunem unei reguli venite *dinăuntru propriei noastre conștiințe*, în măsura în care credem cu adevărat că oricine ar trebui să facă la fel, în orice împrejurări, deoarece așa este bine” [1, p. 17]. Totodată, în practica businessului managerii întâlnesc diferite situații în care trebuie de acționat corect din punct de vedere moral.

După cum s-a remarcat deja, tendințele moderne în dezvoltarea afacerilor arată o anumită creștere a activităților responsabile social. Întreprinderile de toate dimensiunile depun eforturi pentru implementarea programelor și strategiilor de dezvoltare echilibrată care să asigure atât rentabilitatea, cât și utilitatea socială.

În același timp, responsabilitatea socială este responsabilitatea unei organizații pentru impactul deciziilor și activităților sale asupra societății și a mediului, printr-un comportament etic transparent și care:

- contribuie la dezvoltarea durabilă, inclusiv la sănătatea și bunăstarea societății;
- ia în considerare așteptările părților interesate;
- respectă legislația aplicabilă și este în concordanță cu normele internaționale de comportament etc.

Urmând principiile responsabilității sociale corporative (RSC) în afaceri, inclusiv afaceri economice internaționale etica normativă este o strategie deliberată utilizată de companii pentru a obține un avantaj competitiv. Acest avantaj este obținut prin creșterea loialității angajaților, a gestionării reputației și a riscurilor nefinanciare ale companiei. Pașii individuali pentru introducerea RSC ajută la reducerea costurilor, în plus, mulți investitori consideră că companiile responsabile din punct de vedere social sunt mai sigure să investească.

În concluzie, trebuie de menționat, că teoriile etice normative sunt diverse, au aplicații diferite în afaceri și influențează asupra responsabilității afacerii economice. Astfel, abordarea religioasă nu reprezintă pentru afaceri un cod de conduită ferm, dar motivele religioase ale comportamentului uman al managerului au devenit o tradiție culturală. Teoria eticii a lui Aristotel se bazează pe fericire, care, în cazul afacerii, reprezintă un beneficiu sau profit dorit. Totodată, fericirea pentru omul de afaceri contemporan este climatul de afaceri favorabil și imaginea bună a businessului pe piața națională și mondială. Teoria utilitarismului este cea mai potrivită pentru business contemporan și are aplicare foarte largă. Principiul utilitarismului presupune prezența posibilității de cuantificare a bunurilor produse prin efectuarea acțiunilor. Teoria utilitarismului stă la baza metodei de analiză a costurilor și beneficiilor. Conform abordării deontologice (teoriei lui Kant), o regulă etică care funcționează pentru unul ar trebui să funcționeze pentru toți. Datoria și dreptatea socială sunt postulate de bază ale acestei teorii, care asigură responsabilitatea socială a întreprinderii în afaceri economice. Un sens important în etica afacerii aduc abordarea eticii bazate pe drepturile fundamentale ale omului și abordarea justițiară. Confucianismul în lumea afacerilor aplică așa precepte, cum sunt: armonia și justiția, supunerea și loialitatea etc. Aplicarea posibilităților acestor teorii în afaceri economice formează nivelul responsabilității sociale a întreprinderii la un nivel înalt, corespunzător standardelor internaționale.

Bibliografie:

1. CRĂCIUN, D. *Etica în afaceri*. București: ASE, 2004. [online] [citat 11. 09. 2020]. Disponibil: <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=398&idb=21>
2. DOBREA, R. Managementul organizațiilor și responsabilitatea socială corporativă. In: *Administrație și management public*. 2006, nr. 7, pp. 89-93. [online] [citat 10.09. 2020]. Disponibil: http://ramp.ase.ro/_data/files/articole/7_12.pdf
3. IONESCU, GH. *Misiunea și responsabilitatea socială a organizației de afaceri* [online] [citat 11. 09. 2020]. Disponibil: <http://www.managementmarketing.ro/pdf/articole/13.pdf>
4. IAMANDI, I.-E. *Etică și responsabilitate socială corporativă în afacerile internaționale*. București: ASE, 2012. 187 p.
5. LUNGU, V. *Etica profesională: suport de curs*. Chișinău: CEP USM, 2011. 192 p. ISBN 978-9975-71-103-6
6. MOVILĂ, I. Managementul adaptării profesionale a tinerilor specialiști la întreprinderile din Republica Moldova. In: *Economica*. 2010, nr. 3 (73), Chișinău: ASEM, pp. 88-93. ISSN 1810-9136.